Заморський Вістник

THE TRANS-OCEANIC HERALD

Число XI. Торонто, Онт. Вересень 15, 1920. Рік I.

Зміст.

Від Редакції.
Політичний огляд.
Капітал К. Маркса.
Віджитки в людській натурі.
Зорі Греції.
Історія культури.
Всесьвітна історія.
Психольогія.
Українська мова.
Камені, що падають з неба.
Хемія.
Хата у воді.
Підвалини хліборобства.
Історія українсько-руської літератури.
Хведір Кондратович Вовк.
Чи малпи говорять?
Ради про здоровлэ.

Накладом і з друкарні "Робітничої Книгарської і Видавничої Спілки"
504 Queen St. W. Toronto, Ont.
ЦІНА 15ц.

ЗМІНА АДРЕСИ!

Роб. Книг. і Видавнича Спілка,

Українська Книгарня

і

Видавництво

„ЗАМОРСЬКОГО ВІСТНИКА“

ЗІСТАЛИ ПЕРЕНЕСЕНІ З
516 QUEEN St. W.

НА

504 QUEEN St. W.

шесті двері на схід від попередного місця.

Не забувайте нової адреси!

ЗАМОРСЬКИЙ ВІСТНИК

Число XI. Торонто, Онт. Вересня 15, 1920. Рік I.

"Заморський Вістник" подибує признанє.

(В справі напрямку нашого журналя.)

Перед випущенєм першого числа "Заморського Вістника" ми, його видавці, довго нараджувались та застановлялись над тим, який напрямок дати нашому журналеви. Ми бачили, що в житю нашої еміґрації стоїть облогом одно найбільше поле, а се, власно, брак загальної просьвіти. Ми бачили, як наші українці робітники хапають ся за політику, не знаючи ані історії, ані жадної з соціяльних наук, як усі, і робітники, і фармері читають часописи, а сліпі на ґеоґрафії, як усі вони терплять без званя звичайних рахунків, і т. д.

Отже бути піонерами на сім величезнім полю загального осьвіченя народу і спинилась наша думка.

Тим більш, що иньші поля нашого українського житя в Америці більш-меньш обслужені, бо є тут і соціялістичні, і капіталістичні, і націоналістичні і релігійні часописі. Але ті часописи видають ся для читачів, що повинні уже мати хоч таку — сяку загальну осьвіту, щоб з них вони могли, що розуміти.

Отже ми обібрали собі полем нашої діяльности загальну осьвіту наших працюючих мас.

Але дехто скаже, що тепер час революцій, і нема коли вчити робітників "рахунків". Кажучи се, той дуже милить ся. На такий закид, ми дамо запит: Чому російські комуністи були примушені покликати до уряду та до армії таку силу бувших царських урядників та офіцирів? Ті ж слуги не певні, вони в прикрій комуністам хвилі легенько можуть перескочити в обійми Вранґелеви, або иньшим реакціонерам. А се сталось тому, що московський робітник темний, і комуністи не мали звідки дістати вчених людей.

Отже, коли і в Америці ми скажемо, що робітникам не час вчитись, так се значить, що ми по соціяльній революції, маємо знов посадити собі на плечі буржуазію і казати їй рядити нами, бо ми темні. Ні, український робітник, український рільник в Америці мають вчитись бо тут є нагода, бо ми маємо обовязок понести просьвіту з Америки і в наші українські села у Старім Краю.

А що наша думка і наш напрямок подибує співчутє і признанє українського робітництва, і взагалі нашого загалу, в Америці, хай послужить хоч сей понище поданий лист:

Сан Франціско, 10-го Вересня, 1920.

Вп. Редактор "Замор. Вістника"!

Перші 5 чисел одержав. Мої конґратуляції. Желаю Вам якнайліпшого успіху в так вельми пожиточнім предпринятю, і Ваш місячник заслугує на попертє від кождого думаючого Українця. Ваша робота причинить ся ку упиленю нашої найбільшої хиби, а то брак загальної популярної просьвіти. Очевидно ми, яко народ, позістали позаду від других. Єсли маємо і хочемо удержати ся при житю мусимо доганяти всілякими способами иньших; а Ваш вістник, як раз надає ся для популяризованя науки, щось на подобє америк. коресподенційних, так пожиточних шкіл. Ваш вістник надає ся більше як котре иньше письмо для гуртованя Українців, бо під фляґом образованя, науки, просьвіти всі можуть вязати ся.

Буваючи в Бразилії, і заміряючи там вернути, пригадую Вам не забувати також на той відламок заморскої України. Просьвіта там має еще твердшу дорогу як в котрій иньшій стороні. Постарайте ся, щоби хоч кождий учитель в Парані записав собі вістник. Досягнути їх зможете хочби платним оголошенєм в Праці, поки що одинокім письмі в полудневій Америці.

Позістає комусь робота писати історію Заморської України, а письмо, як ваш вістник надавав би ся ку такій праці та мігби зачати збирати матеріял.

Обіцюю на дальше помагати "Заморському Вістникови". Позістаю приятелем "Замор. Вістника«.

А. Тимцьо.

Сі слова думаючого українського робітника з далекої від нас Каліфорнії, показують, що ми не милились, вибираючи нашому журналеви тихеньку роботу "народного учителя". Без крику і гуку, без нападів і борні ми хочемо ту, тиху, невидиму роботу робити, а минуть роки, прозріє нарід і тоді може пригадає не злим тихим словом і свого заморського учителя.

ПОЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД.

Канада. Послідні кілька тижнів канадийський премэр Артур Міэн перебував в східних провінціях Канади, де далі ширив свою пропаганду в надії приготовити грунт його Національній Консервативній і Ліберальній партії у наступаючих виборах. Коли провінція Ню Брунсвик постояла твердо проти перелицьованих консерватів, тепер Нова Шкоція показуэ, що Міэнова пропаганда робить вплив. Се видно з тільки що відбутих правиборів, де ставали до перевибору двох Міэнових новоназначених міністрів, Вигмор та Меккурди; обидва вийшли. У Монтреалі Міэн зорганізував "Міэнів клюб" з "найгрубшоі риби", завданэм котрого э впровадити в житэ плятформу перехрещеноі консервативноі партіі. Цілий же зміст тіэі плятформи складаэть ся з того, щоб не допустити Канади до жадних реформ, щоб відміни, які захопили цілий сьвіт обминули сю країну. Міэн знаэ добре політичну сліпоту пересічного Канадийця і на тій сліпоті гадаэ виіхати. Він молода ще людина енергійна і амбітна, але усі своі здібнощі віддав на службу грубому капіталови. Канадийський капітал потребуэ протекційноі політики, аби він міг вільно собі розвиватись в межах Канади без страху конкуренціі з боку чужинецьких капіталістів. "Я співчуваю робітникам у іхніх домаганях поліпшеня свого житя, але, панови, не перешкаджайте канадійським капіталістам боротись з чужинецькими, бо тоді перш усього буде зле вам", так сказав Міэн на отвореню недавного юнійного робітничого конгресу у Виндзор, Онтаріо. Але впливів з Европи Міэн не думаэ гасити навіть реформами. Ні. Він ніяк і нічого не хоче попустити. Назва його партіі виказуэ його заміри: "національна консервативна і ліберальна". А як пригадаэмо собі недавну промову премэра, де він сказав, що тепер усі "ситизени" мають зэднатись у одно — от і маэ усе як на долоні. Міэн організуэ усю канадійську буржуазію в "одно", і коли вона схоче зэднатись, тоді він певний, що канадийський капітал буде мати протекцію, а Канада не побаче жадних реформ. А щоб дістати на свій бік і ліберальну буржуазію, Міэн лякаэ іі "червоною марою", "большевизмом" У него і навіть ліберальний пан "Меккензи-Кинг" "болши", усі фармери "болшис"! Та мовляв: "До часу збанок воду носить", хоч Міэн і молодий "збанок". Історія побила багато таких "збанків", що впирались людському розвоэви. Як прийдуть домініяльні вибори канадийські фармери покажуть Міэнови, кого він зачіпив. Канадийський фармер і робітник згодились би на ту протекцію, колиб канадийські капіталісти продавали своі вироби в Канаді таньше від чужинецьких, а робітникам платили вищу платню, яка стоіть, приміром у Злучених Державах. Але вони того не роблять. Отже долів "протекціонизм", хай до домініяльноі керми стають фармери та робітники.

Злучені Держави. Ціла та країна стурбована вибухом величезного ладунку динаміту на Вол-стріті, що ушкодив Морганову скарбницю і багато иньших славетних на цілий сьвіт будинків, і, що ще дорожче від тих буд, убив 35 людей, а покалічив поверх 300. Хто поповнив той варіяцький чин, ще не довідались. Буржуазна преса намагаэть ся скласти той гріх на "червоних", але може виявитись, що се зробили і "жовті". Що до політичного житя Злучених Держав, так там тепер в повнім русі передвиборча кампанія. Почали також збивати надолину ціни. Форд знизив значно ціни на своі автомобілі; за ним пішли робити другі фірми.

Польща і Совітска Росія. В Ризі роспочала наради польско-московська мирова комісія. Але від неі ніхто миру не сподіэть ся. Се тільки, здаэть ся, відтяганэ часу. Большевики уже сконцентрували велику армію біля Минску та Ліди і хочуть ще раз спробувати здобути Варшави. Між большевиками перемогла військова партія і знов запроваджено "совіти салдатських депутатів". Ляхи надіють ся на зиму; бо коли до зими большевики не встигнуть іх розбити, так Пілсудський буде мати час приготуватись до війни на весну. Також Ляхи намагають ся злучитись своім правим фронтом з Врангелем.

Україна. З рядянськоі України вісток нема. Тільки Врангель повідомляэ, що його армія здобула Олександрівськ і переходить Дніпро. З польського повідомленя, що Петлюрове військо здобуло Каменець-Подільский можна припустити, що большевики уступились з Галичини. Але знов э вістка, що галицькі повстанці тримають ту частину Галичини, що припираэ до Підкарпатськоі України, — між Лавочним, Стриэм та Station Станіславовом.

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

Завдяки перенесеню "Робітничої Книгарської і Видавничої Спілки" до власного дому — під ч. 504 Queen St. W. се число "Заморського Вістника" мусіло спізнитись. Не вийде наш журналь і на 1-го Жовтня, але за те вийде на 15-го Жовтня у подвійній великості. Видавництво перепрошує читачів за спізнене.

Видавці "З. В."

Карл Маркс.

КАПІТАЛ.

АВТОРОВА ПЕРЕДМОВА.

(Продовжене.)

Не дурімо себе тим. Як в XVIII столітю американська війна за незалежність прогула дзвоном-покликом для европейської середньої кляси, так в XIX столітю американська цівільна війна прогула те саме европейській робітничій клясі. В Анґлії поступ громадського поділеня уже відчуваєть ся. Коли він досягне певного пункту, мусить почати впливати на контенет. Та чи він прийме форму більш брутальну чи людяну, буде залежати від степеня розвитку самої робітничої кляси. Тому, поза вищими мотивами, їхні власні найголовніщі інтереси кажуть тим клясам, котрі тепер припадково рядять, усунути усі можливі до усуненя правною дорогою перешкоди, (що заваджають) вільному розвоєви робітничої кляси. Завдяки сій причині, як і иньшим, я дав такий просторий куток у сім томі історії, деталями, та наслідкам анґлійського фабричного законодавства. Одна нація мусить і повинна навчатись від других. І коли навіть суспільство дістаєть ся на праву стежку до вишуканя натуральних прав його руху, — а се і буде крайною метою сеії праці розібрати економічне право руху новітнього суспільства, — воно не може очистити відважними устами, ані усунути правним робом тих перешкод, що настановлені наступаючими фазами його нормального розвою. Але воно може прискорити і зменьшити муки пологів.

Щоб недопустити можливости злого зрозуміня, — одно слово. Я малюю капіталіста і дідча не couleur de rose. Але тутки одиниці зачіплені стільки, скільки вони є персоніфікацією економічних катеґорій, втіленеми партикулярних клясових відносин та клясових інтересів. Моє становище, з котрого розвиток економічної формації суспільства розглядаєть ся яко чин натуральної історії, може меньше, як що иньше, робити одиницю відповідальною за відносини, витвором котрих вона суспільно позістає, хоч особисто одиниця може підвестись понад ті відносини.

На царині політичної економії вільний науковий дослід не подибує тих самих ворогів, як на усіх иньших царинах. Особливість матеріялу з котрого він має до діла, викликує наче ворогів на смертний бій, гидкий і зло який настрій людських грудей, Фурє приватного інтересу. Англійська Встановлена Церква, е. g. швидче простить напади на 38 з її 39 артикулів, ніж на одну тридцять девяту частину її зисків. Теперішний атеізм сам є culpa levis , коли порівнаємо його з критикою істнуючих маєткових відносин. Та все ж є непомильний поступ. Я відношусь, е. g., до синьої книги, що видана перед кількома тижнями: "Листоване з Її Величества Закордонними Місіями відносно індустріяльних питань та фахових союзів." Відпоручники анґлійської корони в чужинецьких краінах висловлюють ся в стількох багатьох словах, що в Німеччині, у Франції, коротко, в усіх цівілізованих державах Европейського суходолу радикальні відміни в істнуючих відносинах поміж капіталом і працею є видні і неминучі, як і в Анґлії. Втой-сам-час на другім боці Атлянтийського Океану, д. Вейд, заступець президента Злучених Держав, проголосив на публичних зборах, що після скасованя невільництва радикальна відміна у відношенях капіталу і власности на землю є слідуючою на порядку дневнім. Се ознаки часу, що не можуть бути ховані під бакановими мантелями або чорними каптурами. Вони не означають, що завтра станеть ся диво. Вони показують, що поміж самимиپануючими клясами зявляєть ся віщуване, що теперішнє суспільство не є суцільним кришталем, але орґанізмом підлеглим відмінам і постійно відбуваючим відміненя.

Другий том сеії праці буде тичитись чину обігу капіталу (Книга II) та про ріжноманітні форми, що прибирає капітал у бігу його розвою (Книга III), третий і послідній том (Книга IV), історія теорії.

Кожну опінію основану на науковій критиці я витаю. Щож тичить ся забубонів так званої публічної опінії, котрій я ніколи не робив попущеня, тепер, як і перед тим сей максим славетного Фльорентийця є моїм:

"Segui il tuo corso, e lascia dir le genti."

Карл Маркс,

Лондон, 25 Липця, 1867 р.

Віджитки в людській натурі.

(Звірскість, дитячість, історична минувшина.)

(Продовжене).

Ся діточа "жила" позістає і в декого з дорослих, а не так в дорослих, як у парубків десь біля 20 — 25 літ житя, котрі ще жадного житя не запробували. Максималізм витворюєть ся і в політиці. І головно виявляєть ся в формі всіляких скрайних партій, котрі по-діточому не хочуть брати під розвагу, що еволюційного розвитку людської суспільности не прискорять їхні "червоно-гарячі" бажаня, які б вони не були красні і добрі для житя.

Націоналізм. Дотично націоналізму у нас є дві скрайности: одні роблять з него собі сьвятощі, а другі цілковито іґнорують. Звичайно націоналістів більше, ніж інтернаціоналістів; і в глибині "інтернаціоналіста" ховаєть ся націоналістична душа. Милить ся той, що думає, що націоналізм, се якась "буржуазна вигадка". Ні, не те. Націоналістичне чутє витворилось в певного гурта людей, котрі протягом віків прожили прикупі в спільних економічних та політичних обставинах. Лихо і щастє пережите спільно витворило певну психику того, чи иньшого народу. Матеріялістично думаючі інтернаціоналісти, котрі жадної психики не хочуть бачити, думають розвязувати національне питанє так, як Олександер Славетний розрубав мечем Гордіїв вузол. Розрубанє не розвязанє. Інтернаціоналізм не можна встановити насилованєм націй. Перш треба дати волю усім націям у сьвіті, найменьшим. Встановити між ними братерські відносини, пошанівок мови і культури кожної усіма. І аж тоді, може протягом кількох або кільканадцять віків, витворить ся в усіх націй одна інтернаціональна психика, нації щезнуть, стане одно людство.

Національні вдачі. Українці не здалі до гандлю, до мійського житя; з діда прадіда вони рільники, їхня психика тягне їх до ріллі. Се так яскраво видно в Канаді, де 100.000 українських робітників пропадають, просто гниють морально, в той час як Жиди або Анґлійці цілковито задоволені мійським житєм. Жиди вроджені до гандлю, бо від тисяч літ вони нічого иньшого не роблять, тільки гандлюють. Сей гандльовий дух виявить ся у Жида, хоч би він був вихований в українській родині, як дух люби до порядку проявить ся в Німчеку. Лях задаєть ся і бреше, по-звірячому поводить ся з Українцем та Жидом, бо так у Ляхів іде з діда прадіда. Знов Українець бридить ся Жидом за ті здирства та ошуки, що українська нація натерпілась від синів Ізраїлевих тягом нашої історії. Жид поважає Анґлійця, бо чує його духову зверхність над собою але коли довідаєть ся, що та людина, що говоре до него по-анґлійському не Анґлієць, а Українець, — Жид зараз обертаєть ся проти неї рогом. Жиди на Україні проти самостійности нашого народу і проти нашої мови, бо не годні собі уявити, як той "дурний Іван« може мати свою власну републику. Анґлійці, котрі довгі століття мали до діла з дикунами, і у відношеню до цівілізованих народів теж ставлять ся, як до дикунів. А Американець нікого не вважає за "білу людину" тільки самого себе. За те Чайник дивить ся на него як на "білу свиню". Є у кожної нації добрі вдачі, є і злі. Але ті злі вдачі в націях не пропадуть, доки окремі одиниці тих націй не візьмуть ся та того зла в своїх натурах не знищуть та своїм дітям і правнукам не перекажуть те зло викорінювати, аж зак воно з психики народів не щезне навіки.

Звичаї. "Чим горщик накипів, тим смердить". Тут в Канаді, ми продовжуємо триматись звичаїв "старого заповіту". Але, коли се роблять наші фармери, так нема диводи, вони з села переїхали на фарми і немали нагоди позбутись старо-сільських звичаїв. Але дивно, що в містах ті наші робітники, що себе уважають за не знати яких поступовців, не обтрусились омани звичаєвих віджитків. Кажу тут про весіля, хрестини, похорони. Дитини не хрестять, але несогірше католиків понапивають ся на "хрестинах". Шлюбу не беруть, але ту старокраєву "тічку", що зветь ся весілем з усим гармідером і навіть плачем молодої конче треба зробити. У воскресенє тіла не певний, попа до трупа не кличе, але похорон з походом, музикою та коштовними трунами роблять, як і ті старого заповіту. Бо віджиток безґлуздих тепер звичаїв панує над психикою і наших поступовців. До сего ще можна додати, що як лехко було попам брати від наших людей "на боже", так тепер лехко доїти наших поступовців в імя "нових богів". Отже стара католицька душа зісталась непоруханою. (Д. б.)

ЗОРІ ГРЕЦІЇ.

ЖИТЄПИСИ ГРЕЦЬКИХ ФІЛЬОЗОФІВ.

(Продовженє.)

III.

ПЛАТОН

(427-347 Пр. Хр.)

Переклав М. Петрівський.

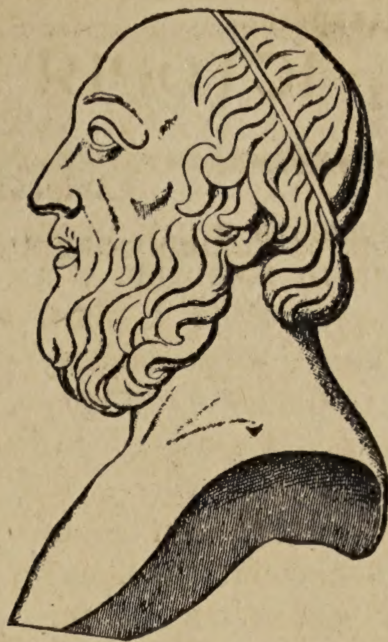

В Меґарі Платон перебував якийсь час з меґарським Евклеідом, своїм колеґою ще за часів істнованя Сократівського товариства, котрий був заснувачем так званої меґарської школи фільозофів. Потім Платон відвідав Сирени, де він запізнав ся з ґеометром Теодором, під котрим також студіював ґеометрію. З Сирен Платон удавсь до Єгипту. Там він дуже заціkавив ся старовиною тієї країни, як також і розмовами із жерцями. Десь коло 394 Пр. Хр., коли ми піймемо віри Аристоксенови про військову службу Платона в Коринті, він знов був в Атенах. Потім він поїхав до Італії та Сицилії, бажаючи товариства питаґорських фільозофів, Архита, Ехекрата, Тімея і др., що були в Таренті та Льокрах; на Сицилії Платон бачив вульканічні вибухи Етни. Здаєть ся, що Платонові перші відвідини Сицилії були зроблені, коли він мав сорок літ, що припадає десь на 387 Пр. Хр.; там він запізнав ся з молодиком Діоном, над яким він осягнув велику інтелектуальну переваґу. Платон був намовлений Діоном відвідати старшого Діонизія в Сиракузах, але той деспот ображений вільним духом Платонової розмови і напоминанєм відпустив його від себе з відразою, а навіть спричинив те, що Платона було продано Еґині в неволю підчас його поверненя домів. Хоч справді проданий, однак, він був зараз викуплений приятелями. По дальшім нараженю свого житя, яко ґрецький громадянин, з причини ворожого відношеня Еґинців, він був перевезений безпечно до Атен, десь коло 386 Пр. Хр.

В сім власно часі, коло 386 Пр. Хр., почалось Платонове формальне прилюдне навчанє, котре сотворило таку славетну епоху у фільозофії. Але я не маю підстави думати, як багато письменників припускає, що він не був присутний в Атенах підчас цілого інтервалу між 399 — 386 Пр. Хр.

Куток вибраний Платоном про його лекції, чи навчаня, був садком сусідуючим з відрубом присьвяченим героєви Гекадемієви, чито Акедемієви, геть від атенських воріт званих Дипілоном, щось меньше милі, на дорозі до Елевзії, в північному напрямку. В тім відрубі були хідники, отінені деревами і ґімназія про тілесні вправи; Платон одідичів, а може і набув, малий мешкальний дім і город на свою власність. Тут під назвою Академія, була заснована найперша з тих шкіл фільозофії, котрі протягом цілих століть продовжували заховувати та провадити цікаві розуми Греції та Риму.

Ми не маємо багато подробиць дотично розвитку атенської школи від сего часу аж до Платонової смерти, в 347 Пр. Хр. Ми тільки знаємо, що його слава, як лектора, стала значно і широко рознесена; що між його численними учнями були Спевсипій, Ксенократ, Аристотель, Демостен, Гіперид, Лікурґ, тощо; що Платона поважав і радив ся Пердіка з Македонії і Діонизій з Сиракузів; до Платона приходили слухачі і учні з усіх закутин Греції.

В часі між роками 367 — 366 Пр. Хр. Платон був згодив ся на великі благаня Діона, поїхати з Атен до Сиракуз, відвідати молодшого Діонизія, який що лиш ставсь там деспотом, удідичивши владу по своєму батькови того самого назвиска. Діонизій II., тоді ще дуже молодий, виявляв певну охоту до фільозофії і незмірне поважанє до Платона, будучи заохочуваний до того Діоном, котрий сподівав ся, що Платон буде мати досить впливу над тим деспотом, щоб той уліпшив або цілковито відмінив уряд в Сиракузах.

(Далі буде.)

К. М. Тахтарьов.

ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОЇ КУЛЬТУРИ.

(Продовженє.)

Часом пускають в рух огонь, коли треба сполювати багато животин. В таких випадках чоловіки роблять коло і підпалюють корчі, згонюючи таким робом звірину у одно місце. З опису Баркля бачимо, що часом два місцевих кревних собі гурта роблят спільно мисливий похід; і коли звірини там буває подостатку, вони зістають ся на місці ловів довший час. Нарешті, підчас сьвят висьвяченя парубків на мужів та приємленя висьвячених у члени племена, коли споріднені гурти сходять ся у одно місце, вони роблять ще більші лови. В такім випадку само з себе розумно, що чим ширше, чим більш громадно провадять ся лови, тим більшу вагу має і громадська інціатива сьпівуділу, поділ праці та провід поступом ловів.

Лови риби відбувають ся всіляко; починаючи від ловленя руками та вбиваня списами, кінчаючи сітками, греблями з піску та каміня, і затроєнє води трій-зілєм. В сім посліднім випадку задурманена риба спливає на поверхню води. Спільне лапанє риби дуже поширене; особливо воно було поширено поміж надбережних племен. Пилип Чавнси росповідає про один спосіб ловленя риби, котрий йому самому довелось бачити. Дві чи може три жінки приглядались рибі з вищого місця на березі; а в той сам-час 20 чи може 30 чоловіків та жінок, озброєні гілєм, сотворили півколо, ідучи мілизною затоки доти, доки не заходили на таку глибінь, що мусіли плисти. Тоді вони замикали своє коло, згонючи рибу у невеличкий дук біля берегу, в той час, як иньші лапали її руками і вимітували на беріг. Тубольці ловлять рибу також і гачками з кісток. Під час риболовства уживають деколи човники, зроблені з лубка.

Поділ здобутої поживи має у Австралійців свої особливощі. Здобута тим чи иньшим робом звірена є працею рук мисливого. Але вона не стає його виключною власностею. Припустімо, наприклад, що трох чоловіків полювали на канґуру. Одному з них повелось убити її, а решта двох не встигли. Се дієть ся на якійсь віддалі від табару. Той що сполював робить огнище в той час, як решта двох білують звірину. Вони разом припікають пічінки і разом їх їдять. Тому що до табору далеко припікають і канґуру. Ділять її ось як: один з тих мисливих, котрому не пощастило, одержує ногу і хвіст, другий ногу і частину плічка. Той що убив звірину дістає усю решту і двигає її до табору. Там ту здобич ділять після істнуючих звичаїв.

Чим можно висновити з тих способів поділу поживи, що способи вжитку у Австралійців нецілковито відповідають способам праці? Праця мисливого, вбившого канґуру, була особистою працею; але користованє ділами рук його є справою громадською, підпорядкованою певними звичаями. До сього можна зауважити, що та годівляна волость, на котрій була вбита канґура, з усіма її натуральними добрами, є власностею цілого гурта; отже, такою уважаєть ся і спольована там канґура.

Споживанє їжі підлягає цілій низці обмежань, що мають звязок з віком, спорідненєм, а найбільше з розумінєм про тотеми. Запро краще вивидненє тих обмежень буде користніщим викласти їх в дальшім тязі опису тотемічних гуртів.

Росповідаючи про всілякі ґатунки їди у Австралійців, декотрі письменники згадують про людоїдство. Взагалі, про людоїдство Австралійців писали не мало. Ще недавно один норвежський вчений Лумґольц навіть не знайшов про них иньшої кращої назви, як людоїди. Доктор Рот відносно того людоїдства каже ось що: "Хоч безпосередні особисті сьвідоцтва дотично людоїдства дуже скупенькі, і хоч тубольці дуже не люблять подавати які б не було відомости дотичного того звичаю, одначе нема ваги, що він істнує до сего часу з декотрими обмежанями скрізь поміж племенами осередної частини, так званого, Квінсленду. Отже, в країні Булія є звичаєм зїдати тих дітей, що вмирають наглою смертею від раптової хороби. Окремі частини дитини можуть бути зїджені її батьками, її спокрівленими братами та сестрами, але тільки ними і ніким опріч них. На запит, ті тубольці кажуть, що коли закопати трупа коханої дитини у землю, так годі позбутись думок про неї." На біду, проти такого провидненя сьвідчить хованє тубольцями тих дітей, що довго хорували перед смертею і дуже змізернілих. Істнують також докази, доводячі, що протягом послідних 10 літ, починаючи від 1885 року, тубольці декотрих місцевостий убивали своїх рідних дітей, щоб їх зїсти.

(Далі буде).

Дж. Н. Ларнед.

ВСЕСЬВІТНА ІСТОРІЯ.

(Продовжене.)

Богато є до показаня, що ті давні єгипетські піонери вищого людського вихованя посідали здібність взнеслого розуміня річей, геть більшу понад здібнощі усіх иньших народів навіть геть пізніщого часу. Їхні релїґійні ідеї були дивною мішаниною наче діточого фетишизму зі взнеслою духовостею. З одного погляду ті ідеї зазначували однобоже та символичне богосьвятковане і з другого боку вони репрезентують собою многобоже і сьвятковане бовванів на величезну скалю.

Боги сьвятковані фараонівськими Єгиптіями, каже професор Сейс, "були добродійні божища, форми боги-сонця, від котрих єгипецькі царі виводили своє походжене. Се була релїґія, котра легенько перейшла у певний сорт многобожного однобожа у більше розвинених головах, і котрій товаришили чесноти майже подібні до християнських. Віра у будучий сьвіт та воскресенє тіла творили головну частину тієї релїґії; з того повстав звичай бальзамованя тіла, щоб воно могло переховатись на день воскресеня; з того, також повстало навчанє про оправданє мерця не тільки заслугами його добрих діл, але і заступством бога-сонця Горуса.. Враз з тією вищою і духовою релїґією ішло — принаймні за історочного часу — сьвятковане сьвятої звірини. Се зубочене може бути вивидненє тільки мішаниною рас, про котрі нас запевняють археольоґи. Сьвятковане звірини певно було вірою передісторичних мешканців Єгипту... Сьвята звірина давніщого культу була повязана з божищами новоприбульців; в очах вищих клясів ті звірі були тільки символами; але нижчі кляси продовжували добачати в них, що і їхні батьки бачили, справжніх богів.

Шеста династія, як єгиптольоґи прозвали, допровадила Стару Імперію до кінця. Се було турбаційне закінчене, за котрим слідкували майже шість сот літ розірваня і занепаду.

Момументів полишено трохи, записів небагато, але знайдено багато ознак ґвалту і розрухи. Тоді аристократи зросли в силу на рахунок пониженя авторитету царів, і їхні чвари та борні скидають ся на войни славетних анґлійських родин з Йорку та Ланкастеру. Пять династій проминуло за того неспокійного часу і чужинецькі зайди брали участь в тих борнях. Мемфис перестав бути столицею, а по часі Теби стали осідком якогось принца, що надав твердий уряд довго терпівшій країні. За дванадцятої династії, котра повстала у Тебах (десь біля 2778 р. Пр. Хр., після Петрє), була відновлена у сьвіті давня слава Єгипту. Знов були довершувані величезні діла будови та інжинерки. Мочароватий дистрикт Фаюм був здренований, і водо-схов Нилевих повіней звана в її частині великого спохилу Мерським Озером був уреґульований греблями, каналами та лотоками. Відродженє ладу і слави в тій країні тривало кілька століть, а потім, десь в середині пановання тринадцятої династії, знов вибухли цивільні войни, супротивна династія відірвала частину царства від Тебів, і ослаблена нація була повалена ордою варварської навали від сходу. Як оповів Мането, що у короткій цитаті переховав жидівський історик Йозефій, "на ту країну несподівано спав від сходних земель неславетного походженя нарід і котру здобув легенько, без жадної боротьби. Ті зайди поскидали тих, що рядили там, попалили міста, і спорожнили копища богів. Вони не добре поводились з усіма мешканцями, бо одних вони порубали мечем, а иньших пігнали у полон враз з їхніми жінками та дітьми. Потім вони настановили одного з поміж себе царем" Мането додає, що той нарід був на імя Гикси, що буде понашому "пастуші королі", і що за його часу припускали, що то були Араби. Новітні вчені загально годять ся з поглядом Манета, що Гикси, завойовники стародавнього Єгипту, походили певно з Арабії, принаймні се певно що до їхньої більшости, і що вони були семитської раси. Гикси панували над Єгиптом багато століть, і є докази, що вони зєгипчились що до поведінки, звичаїв, мови і загальної культури, але не релїґії, бо вони тримали ся сьвяткованя семитського Бела чи Баала, в одній з його багатьох форм. Але та релїґійна ріжниця спричинила їхнє вигнанє. (Далі буде.)

Чи Ваш товариш, сусід, краян або приятель передплачує і читає **"Заморський Вістник"?** Коли ж ні, так постарайте ся о се. Познакомте його з сим журнальом, а він напевно сподобає собі і запренумерує.

Др. І. Раковський.

ПСИХОЛЬОҐІЯ.

НАРИС НАУКИ ПРО ЛЮДСЬКУ ДУШУ.

(Продовжене).

9. ОСНОВНА ПРИКМЕТА ВСІХ ДУХОВИХ ПРОЯВ.

Заким приступимо до подрібного перегляду духових проярв, мусимо ще звернути увагу на основну прикмету спільну всім тим проявам. Коли ми знаємо що-небудь про те, що діеть ся в нас і поза нами , так знаємо се завдяки нашій сьвідомості. Коли ми з яких небудь причин утратимо свідомість, приміром, коли ми спимо, маємо горячку, коли зімлієм або затроїмо ся алькогольним напитком, тоді ми не маємо ніякої сьвідомости і нічого не знаємо, що в нас, з нами і кругом нас діеть ся; а коли ми вернемо назад до сьвідомости, тоді нічого зовсім не знаємо про те, що було в тім часі, коли ми були непритомні.

З огляду на те багато психольоґів, між ними вже Арістотель, Кузен, Стюарт Мил, Буйє, а нарешті Вітазек, є тієї думки, що сьвідомість, се власне сама суть духових проярв; без неї вони так не можливі, як не можливе істнованє барв без сьвітла, або, кажучи научним способом: **сьвідомість се спільна форма всіх духових прояв..**

Одначе иньші психольоґи, як приміром: Райд, Дуґалд, Руає Колєр, Жуфруа, Ґарніє, звертають увагу на те, що зі згубленєм сьвідомости в нас не перериваєть ся духове житє; всіж ми добре знаємо, що спляча людина не тратить вразливости на деякі подражненя, та на них часом відповідає, снує далі свої думки та навіть виконує часом доволі складні чинноші; всі ми нераз мали певно нагоду бачити, як пяні люди з собою розмовляють, сварять ся, бють ся або танцюють; загально також звісна річ, що люди в горячці мають ріжні привиди, говорять, виконують ріжні роботи, а прецінь хоч вони всі про те все не мають найменьшої сьвідомости, ніхто з нас неваживби ся уважати їх бездушними машинами! Безперечно у тих всіх людей, поза браком сьвідомости, відбуваються далі духові прояви, хоч ті люди про те нічого не знають. Для того згадані психольоґи є тієї думки, що сьвідомість є зглядом наших духових проярв додатковою і окремою проявою, яка має на ціли спостерігати наші духові чинноші, се так сказати б наш внутрішний чутник, яким ми спостерігаємо наш внутрішний сьвіт; сьвідомість є для наших духових чинноші тим, чим є сьвітло для річей, які воно осьвітлює, вони без неї істнують і можуть бути пізнані.

Питанє про відносини сьвідомости до духових проявів до тепер ще в науці не розвязане, і тому ми обмежимо ся тільки на саме сконстантованє безсумнівного факту:

1. Сьвідомість істнує;

2. Ми знаємо тільки про такі духові прояви, про які ми сьвідомі, або, кажучи по психольоґічному: які відбувають ся в нашій сьвідомости;

3. Для нас істнують тільки такі духові прояви, про які ми **можемо** бути сьвідомі;

4. Духові прояви, про які ми **не можемо** бути сьвідомими, для нас не істнують, значить наука психольоґії не може признати істнованя таких духових прояв, про які ми ніколи не були і ніколи не можемо бути сьвідомі. Про що ми ніколи не сьвідомі, сього ми й не знаємо про се ми не маємо права й можности що небудь говорити. Сей факт не перечить сьому, що всі ті духові прояви, про які ми загалом знаємо, а то: думки, почуваня і пргненя, позістаючи зовсім такими самими, можуть повставати в нас без нашої сьвідомости; що се можливе, про се ми вже згадували повище і се признають такі вчені як Гамілтон, Тен, Лоце, Вунд, Гефлєр і иньші, одначе витягати з того дальші консеквенції і говорити, що істнує якесь відмінне духове житє, иньше від звісного нам звичайно, так як се каже Кользене у своїм творі: "Несьвідоме житє духа", а навіть приймати так, як Шопенгавер, за основу цілого сьвіту "несьвідому волю", до якої Гартман, славетний автор "Фільозофії несьвідомого", долучує ще "несьвідому ідею", утворюючи з сього апокаліптичний принціп всесьвіту: "Несьвідоме", се все можуть бути дуже гарні й актуальні фільозофічні висновки, якими одначе досьвідна психольоґія займати ся не може.

(Далі буде).

Загально-українська мова.

(Причинок до витвореня загально-української мови.)

(Продовженє.)

В українській мові є 43 згуків.

З того сьпівзгуків буде 32, а самозгуків 11.

Сьпівзгуки ділять ся на **тверді, мнягкі і півмягкі.** Твердих є 21, мнягких 9 і 2 півмнягких.

Тверді: б, в, г, ґ, д, ж, з, дз, й, к, л, м, н, п, р, с, т, х, ц, ш, (ф?).

Мнягкі: дь, зь, дзь, ль, нь, (рь?), сь, ть, ць,

Півмнягкі: дж, ч,

Самозгуки ділять ся на широкі та вузькі. Широкі ті, що стоять під наголоском; їх є 6; вузькі ті, що не стоять під наголосом; їх є 5.

Широкі: **а, е, и, і, о, у.**

Вузькі: а, (е+и), і, о, у.

1. **Увага:** Вузькі самозгуки "е" і "и" вимовляють ся однаково як вузенький, приголомшений згук. Вузьке "о" сходить у вимові майже на "у".

Про Ґ.

Співзгук "г" не є питомим українським згуком, але подибуєть ся і в мові Лівобережців, хоч найбільше його вживають Галичани і навіть аж до пересади. Лівобережець каже "геограхвія", а не "ґеоґрафія", але "Ґерасимчук", "Ґавриш" у Галичан — се пересада.

Мнягке р (рь).

Мнягке р (рь) належить до згуків Лівобережа. Але на Правобережу, починаючи від Києва і кінчаючи Галичиною, "р" тверде, як воно тверде в усіх мовах Західної Европи. Декотрі з Правобережців, а особливо дехто з Галичан не годен вимовити **рь,** а вимавля **рй** або просто **р.** Приміром, Лівобережець скаже **ряд,** а Галичанин вимовить **рйад,** не скаже **рятувати,** але **ратувати.**

В списі мнягких сьпівзгуків ми поставили біля рь знак запиту, бо се питанє, чи втримаєть ся сей згук в загально-українській мові, чи ні, коли Правобережє не схоче його приймити.

Про компромис в сій справі розмовимось пізніще.

Середнє л (ло).

Окрім твердого і мнягкого л **(л та ль)** ми маємо ще середульший згук, уживаний головно в сполуці з самозгуком **о.** Щоб вимовити тверде **л** ми приставляємо язика до горішніх зубів, а щоб вимовити мнягке "ль" приставляємо цілого язика до піднебіня; а щоб вимовити середульше **л (ло)** треба приставити тільки кінчик язика до піднебіня. Середне "л" (ло) є в ужитку, приміром, в канівськім повіті на Київщині. Але його уживають дівчата і в цілій Полтавщині, головно тоді, як кокетують з хлопцями.

Що станить ся з тим "дівочим" **л (ло), чи** воно затримаєть ся в нашій мові, чи щезне,— покаже час. Наш обовязок нічого не минути, коли справа йде про витворенє загальної мови.

Про Ф.

Кажуть, що мешканці степів не кохають ся в губних сьпівзгуках. На степах треба голосної мови, щоб чути один одного на віддаленю. Певно через се Лівобережці уперто не хочуть приймити **"ф",** яке таке легеньке до вимови Москалеви. Лівобережці його перекручують на х, хв, кв, п. Але Галичани, яко мешканці гір та горбів, вимова котрих тихша і вужча, вимовляють собі **ф** так само, як мешканці Західної Европи, хоч **ф** цілковито не є згуком української мови.

Про **ф** також іще розмовимось, як дійдемо до справи компромису Наддніпрянців з Наддністрянцями дотично загальної мови.

Питанє "фтети" (ѳ).

Сього згуку в нашій мові нема. І наші мовознавці, вкладаючи українську азбуку (Куліш, Драгоманів) відразу "фтету" (ѳ) викинули, як се тепер зробили і Москалі. Але коли була рація відкинути "твердий знак" (ъ), "іжицю"(ѵ) та "ять" (ѣ), — справа **ѳ** має прийти під перегляд.

Згук **ѳ** не є ані **фт,** ані **ф,** ані **т.** Сей згук нині істнує в ісляндській, в анґлійській і иньших мовах. Анґлійці його значать **"th".** Сей згук тоді тільки можна вимовити, коли дати кінчик язика межи зуби. Певно, що в звичайній нашій балачці ми того **ѳ** не потребуємо, як Лівобережець не потребує і **ф,** але в студійованю чужих мов: жидівської, грецької, анґлійської, тощо; в означеню чужого слова нашими буквами потребуємо і **ѳ.** Тому в нашій розвідці ми містимо **ѳ** враз з **ф** та **ґ** в рубрику чужинецьких згуків. (Далі буде).

Н. А. Рубакин.

КАМЕНІ ЩО ПАДАЮТЬ З НЕБА.

З московської переклав В. Б. **(Продовжене).**

Куля часом може вдаритись не у пісок, але в зимну землю, а навіть і у сніг. Але і в такім випадку та куля нагріваєть ся. Те тепло в кулі зявилось завдяки затриманю руху. Коли стриманє руху більше а удар дужчий, — більше буде і нагрітє. Від удара в якогось стримача куля дужче нагріваєть ся ніж від тертя об повітрє. В сім випадку хуткий рух перетворюєть ся у теплоту: рух спинюєть ся і пропада, але натомість зявляєть ся тепло.

Те ж саме дієть ся і з камінем, падаючим з неба. Бож і він подибує впертє своєму паданю, себто його рухови. Але ту йому впираєть ся повітрє. Бож камінь падає з неба, з величезної височені, з такої височені, де вже цілковито нема повітря. Спочатку такий камінь летить поміж небесними сьвітилами у безповітрянім просторі, потім він залітає, нарешті, у такі місця, де починаєть ся повітрє. Тоді той камінь з розгону вдаряєть ся в повітрє і летить в нім. Але у повітрі він негоден летіти так вільно, як перше. Його летови перешкаджає повітрє. І так зявляєть ся стриманє руху каміня. А як є стриманє руху, є і нагрітє, є і тепло. Таким чином камінь, падаючий з неба, дійстно нагріваєть ся.

Чи правда, що високо над нашими головами цілковито нема повітря?

Чи ж правда, що над нашими головами цілковито нема повітря? Правда. Вище від землі диханє стає важчим, тому що там чим вище, тим повітрє стає рідшим, воно там не таке важке, як попри землю. Се багато разів випробували на собі ті люди, котрі злітали на бальонах. Їм ставало важко дихати навіть на височені десятьох кільометрів. А щоб з ними сталось у випадку, колиб вони опинились на височені двадцятьох, тридцятьох або сотки кільометрів. Здавна відомо, що земне повітрє не досягає місяця. На височені кількох соток кільометрів цілковито нема повітря, навіть найріднього. Повітрє тримаєть ся попри землю, бо земля і його теж притягає до себе. Коли б не було того притяганя, так земне повітрє давно б геть собі вивітрилось у безодні небесні, а на землі не позісталось би від него і духу. Тоді б не було чим дихати.

Але блище до землі, — більше повітря. А як більше повітря — дужче з його боку стриманє руху хутко падаючому каміневи. А те стриманє велике і міцне. Повітрє дужче перешкаджає паданю каміня, ніж навіть гарматній кулі. Се тому, що камені падають з неба з подивляючою шпаркостею.

Декотрі камені летять сто разів дужче від гарматної кулі. Є гармати з котрих куля летить пів кільометра на секунду; а деякі камені летять зі швидкостею пятьдесять кільометрів на секунду, а часом навіть швидче. Яка ж се воно швидкість? Візьмімо годинник і подивімось на секундову стрілку. Та стрілка сунить ся по цифербляту від однісінького розділу до другого, від криски до криски. Простір між тими крисками не є ширшим від проміру звичайної шпильки. А тим часом як та стрілка пересунеть ся через один такий поділ, декотрий величезний камінь пролетить уже 50 кільометрів. Такої хуткости і уявити собі годі. Але були випадки, коли камінє летіло ще швидче, — декотрі пролітали 70, а навіть і 80 кільометрів на секунду. Жадна куля ані з кріса, ані з канони негодна здогонити такий камінь, вона полишить ся геть позад него.

От яким робом довідують ся про хуткість їхнього паданя: зауважують години та хвилини, коли і де такий камінь зявляєть ся, коли і де його розриває. Був, приміром, такий випадок. На Угорщині є місто Раабо. 17-го Червня 1873 року мешканці того містечка були побачили на небі блискучу огняну кулю. Се був великий роспечений камінь, що падав з неба. Він падав не просто на землю, але навскоси недуже високо понад землею. Камінь летів в західнім напрямку. Пролетів він дуже хутко і щез за обрієм. Поміж мешканцями міста Раабо здибались тоді розумні та сьвідомі люди, котрі розуміли, що воно було та огняна куля. Вони пунктуально зазначили, коли власно зявилась та куля. Сталось се якраз 16 хвилин до пятої. А тим часом той камінь летів собі далі. Так він перелетів понад багатьма містами та понад кількома країнами. І міліони людей бачили, як летів той камінь понад їхніми головами: він ссяв і пролітав дуже хутко. Той камінь перетяв Угорщину, пролетів понад Моравою, понад Чехами, аж прилетів у один австрійський дистрикт, Цвіттав. Там він розлетів ся і згас.

(Далі буде).

Джордж А. Корниш.

ПОЧАТКИ ХЕМІЇ.

(Продовжене з ч. 9.)

5. Збільшенє ваги підчас гориня. — Застановімо ся знов над випадком субстанцій нагріваних у ростоплячі. Можуть статись три річі: (1) Вони можуть бути розкладені горячем; частина субстанції піде геть, а решта лишить ся; (2) вони можуть сполучитись з дечим і сотворять нову субстанцію; або (3) металь може відмінитись у нову субстанцію без жадного сполученя з иньшою річею, з одного боку, або виданєм з себе якогось продукту з другого боку. Легенько можна довідатись, котрий з тих трьох чинів став ся, бо коли б став ся перший, так тоді вага остачі буде меньшою від нагрітої субстанції; у другім випадку вага субстанції буде більша; а в третім випадку не буде жадної відміни що-до ваги. Усього, що треба зробити, треба зважити ростопляч враз з тим, що в нім містить ся перед і по нагріваню. В одній спробі зробленій з мідяним трачинєм, вага ростопляча і того трачиня була 27.522 ґрама, а по нагрітю 27.693, подаючи збільшенє ваги на .171 ґрама. Залізо, олово і цина теж збільшують ся на вазі. Фосфор та маґнезій також стають важчими, коли уважають, щоб сотворена субстанція не вивтікала. Коли горить сьвічка, тоді здаєть ся, що від неї не лишаєть ся остачі, але колиб зібрати витворені з її гореня субстанції, так виявить ся, що продукти повставші від того горіня будуть важчими від самої сьвічки; тими продуктами будуть ґази, і треба спеціяльних приладів, щоб їх позбирати. Таким самим робом можна довести, що дерево, нафта і иньші субстанції збільшують ся на вазі, коли горять. Се збільшенє на вазі первістні дослідачі гореня або не зауважували, бо ним лехковажили; бо вони мало робили вжитку з балансу, не звертаючи уваги на вагу тіл. Неувага застановленя над вагою балансу затримувала на довгі літа розвязанє проблему гореня; аж Лявуазьє почав виміряти кількощі субстанцій в реакціях, і се спричинило розвязанє, нарешті, того проблему повище поданим робом.

Коли нагріваний у ростоплячу металь збільшуєть ся на вазі, те збільшенє мусить бути спричиненим всмоктанєм з повітря якоїсь субстанції або з огню ростоплячом або самим металем.

(Далі буде в ч. 13.)

Чарлес Ґ. Д. Робертс.

ХАТА У ВОДІ.

(Продовжене.)

Другий хідник спеціяльно призначений до швидкого виходу вразі небезпеки з боку даху був майже такий завеликий як і перший, але більш короткий і спохилий. Він був до того ще й покручений; нащо, про се знали ті будівничі, але людським глядачам було воно незрозумілим. Виходи з обох хідників провадили завжди у вільну воду, незважаючи на те якіб не були в зимі люті морози і який би не був тоненький ледовий панцир на поверхні ставка. Побллизу тієї хати булькотіли джерела, видобуваючись з дна; вони власно і тримали температуру води в ставку досить теплою у найтяжчі морози, так що, в найгіршім випадку, лід ніколи не досягав грубости півтора ліктя, хоч в той сам час в найбільших озерах тієї місцевости грубість леду досягали до трох і більше лікот.

Зак ранений бібр лежав у кімнаті, зализуючи свої гонорово набуті вразки, двох иньших членів його родини увійшли і наблизились, до него. Простою, але зрозумілою мовою було їм сказано, що їхня присутність не була там пожаданою, і вони відразу винеслись, вживаючи кожен иньший вихід. Один з них підплив до вкритого травою берегу острівця, випхав свою голову з води під покритєм півялого зела, прислухавсь якийсь час нерухомо, потім виліз у високу траву і ліг там вигріватись, схований від цілого сьвіта, окрім кружляючого над головою сокола. Другий же більш працьовитої вдачі поплів до горішнього кінця ставку, де, як він знав, була робота, яку треба було зробити.

Хоч якою не була спокійною поверхня ставу, попід нею було житє і рух. Кожної хвильки поверхня води ставала зворушеною і тоненькі пруги дуків росходилось в напрямку берегів, спричинані малим темним носом виставленим з води на хвильку. Припадковий глядач міг би сказати, що се риба спливає ловити мушки; в дійсности се були полохливі бобри, котрі видобувались подихати, але боялись показати себе через Боя. Вони були усі певні, що він в дійстности не пішов геть, але був десь у схову, вичікуючи спасти на них.

Рух у ставку робили мешканці Хати у Воді, бо їхнє притуловище було займлене їхнім раненим і тому у лихім гуморі чампіоном.

(Далі буде).

С. К. Кушелівський.

ПІДВАЛИНИ ХЛІБОРОБСТВА.

(Продовжене).

Найбільшим прикладом неполового росплодженя будуть трави. Усі довголітні трави розмножують ся стеблами, що виростають з їхніх колінець, які містять ся попри землю або під землею. нові стебла дуже куценькі, чито сидячі, тоді той чин буває подібним на повстане пагонців у пшениці та вівса. Здебільшого розродча галузь росте більш-меньш поземо, попри землю або під землею, випускаючи корінє коло колінець і одно або більше стебел догори. Такі поземі галузи звуть ся підземними вусами. Листє такого вуса, ростучого під землею, перетворюєть ся у безкольорові кухлики. Такі підземні вуси звуть ся ще й **корнищами.** Нова цівка буває спочатку галузою старої цівки, але часом вона випускає своє власне корінє, стає самостійною і своєю чергою роспускає від себе нові пагонці та вуси.

Обр. 1. Галузка горішка, що показуэ спосіб витвореня нових рослин.

Певно усі б трави пропадали після достигненя їхнього насіня, колиб вони не посідали повище згаданих здібнощів розмноженя. Та рослина, що бере свій початок з колінця очевидячки витворює насінє тільки один раз, але вона може роспускати вуси і таким чином продовжувати ріст трави. Ботаники записали такого ґатунку рослини до кляси довголітних, але вони гостро ріжнять ся від таких довголітних рослин, як люцерна або дерево.

Трави, що пускають довгі корнища, витворюють густий дерен, і тому вони найбільше надають ся про пасовища. Але рослини з малим корнищем, от як темотеус, надають ся більше на сіно.

Обр. 2 показуэ метод розмноженя за помочею підземних вусів, чито корнищ.

36. **Бараболі** се відмінена баделина. Очка випускають бадилє, і тому звичайно, під-час садженя люди розтинають бараболі на кусники так, щоб на кожнім куснику було хоч одно очко. Сила проб довела, що більші кусні бараболь видають більший врожай. З 95 спроб, зроблених на ріжних дослідних стаціях в Злучених Державах, 76 показали, що половинки бараболь видали кращий врожай, ніж меньші кусні з двома очками, зпоміж тих послідніх тільки 19 дали більший врожай, ніж половинки бараболь. На двадцять і двох стаціях переконались, що чистий дохід від урожаю, після обтягненя видатків на насінє*), був вищий від посадженя половинок, а на 7 стаціях переконались, що дохід був більший від посадженя кусників з двома очками.

Більше очок на однім куснику як два дають мало користи, тому що кількість бадилин обмежуєть ся розміром великости бараболі. Кожне очко має в собі певну кількість брости, з котрої тільки невелике число видає бадилє. Добре перед садженєм тримати бараболі в місці, де є досить сьвітла. Поростанє бараболь в темнім місці шкідливе, бо тоді їхнє бадилє буває довге і тонке. Коли садженє бараболів відбуваєть ся машино, треба уважати, щоб вони дуже не поросли. У випадках садженя скороспільної бараболі, варто дати їй порости одноцалевим бадилєм, а тоді садити бараболі руками. (Далі буде.)

---

*) Часом бараболяні бульби звемо насінэм. Дійсно в господарськім розуміню вони будуть насінэ, але не в ботаничнім.

Др. Іван Франко.

Нарис Історії УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

(Продовжене.)

Староруське походжене треба признати також для вельми розповсюдженого збірника приказок і духовних афорізмів, відомого під назвою Пчела; збірник приказок під таким самим титулом, уложений ще в X віці в Болгарії, не має нічого спільного зі староруською Пчелою. До таких збірників уложених старій Руси належить також Марґаріт, зложений із слів переважно Іоана Златоуста з додатками иньших старих отців церкви, на взір старо-болгарського Златоструя, уложеного царем Симеоном. Взагалі треба сказати, що вже в половині XI віку в Північній Руси все найпотрібніще для богослуженя і релігійного житя широких верств народа було чи то поперекладене з грецького, чи то попереводжене з болгарського, чи то попереробльоване власною працею. До таких перерібок належали просторі празничні Минеї, правдоподібно на весь рік, з яких пару місячних книг опублікував проф. Яґіч у Петербурзі. В половині XI віка треба зазначити важний фахт, що князь Ярослав закладає першу бібліотеку при Софійськім Соборі, і затрудняє при ній багато писарів та перекладачів. Нема сумніву, що переписувано також грецькі тексти; маємо найстарші посланія київських митрополітів, родовитих Греків, у грецьких текстах і в рівночасних старо-руських перекладах.

III. ОСЬВІТА.

Питанє про письменську і перекладну діяльність у старій Руси вяжеть ся тісно з питанєм про стан осьвіти і шкільництва в тих найстарших часах. Маючи на увазі те, що найстарша староруська інтеліґенція складала ся з войовників і купців, по части Норман, по части Славян — людий, що звичайно по кілька разів у житю відбували ближчі або далші походи і подорожі і пробували довше або коротше в ріжних визначних культурних центрах Заходу, Півночи, Сходу і Півдня, таких як Новгород, Київ, Корсунь, Константинополь, не говорячи вже про дальші східні і західні землі, мусимо припустити, що значна частина тих купців і войовників була хоч по троха познайомлена з мовами ґерманськими, перзською, арабською та грецькою. В найстаршій памятці нашого письменьства, в згаданім уже Супрасльськім рукописі, маємо під днем 7-го лютого, переклад корсунської леґенди про сімох корсунських епископів і апостолів — живе свідоцтво близьких духових відносин Руси з півгрецьким Корсунем. З часів Володимира Великого маємо перше свідоцтво про засноване в Київі шкіл для боярської чади. Несповна сто літ пізніще бачимо київського дружинника князя Святослава, Василія, висланого на Волинь з метою оглянути тамошні школи.

Значними центрами книжної просвіти були також монастирі, в яких деякі монахи ціле житє присвячували переписуваню богослужебних або душеполезних книг. Старі літописі згадують також про многих князів, митрополітів, епископів як про людий книголюбних і широко вчених, фільозофів, про яких мусимо допустити, що вони крім своеї церковно-руської знали також грецьку мову і дещо з грецького письменьства. Обидва старо-руські митрополіти руського походженя, Іляріон і Климент Смолятич, були люди високо освічені і талановиті письменники, хоча з писань другого лишило ся нам тілько дещо тай то непевне.

Між манастирями Південної Руси займає перше місце славний Печерський манастир у Київі, що в XI і XII віці видав ряд мужів заслужених також у письменьстві. На чолі тих мужів стоїть ігумен Теодосій, головний орґанізатор манастиря, від якого лишило ся нам декілька поучень і посланій, декотрими письменниками запідозрени , але на мою думку автентичних. Другим у ряду являєть ся чернець Нестор, якого до недавна вважали автором найстаршого літопису, та якому присудити можна напевно лише два твори: Житіє Бориса і Гліба і Житіє Теодосія Печерського. Третім видним печерським письменником я вважаю монаха Теодора, ученика Теодосієвого, якого перу безсумнівно належить опис віднайденя мощий Теодосія в р. 1090 і якого я вважаю редактором так званого Печерського літопису, що творить третю частину початкового літопису від смерти Святополка Окаянного до р. 1090.

(Далі буде).

Др. Зенон Кузеля.

ХВЕДІР КОНДРАТОВИЧ ВОВК.

З приводу других роковин смерти.

Дня 29 Червня 1918 р. помер у дорозі з Петербурга на Україну визначний український учений й заслужений громадський діяч Хведір Кондратович Вовк (Волков). Запрошений академіком Вернадським до Києва, щоби взяти участь в орґанізації української Академії Наук, Вовк не гаючись вибрав ся в далеку дорогу, але не видержав уже прикростей довгої подорожі, яка ще кілька літ тому була б іграшкою для невтомного й вічно молодого дослідника, й помер наслідком простуди в Жлобині над Дніпром, перед самим порогом тієї України, до якої все так рвало ся його горяче серце.

В особі покійника Україна понесла велику й невіджаловану втрату. Одні оплакуватимуть в нім останнього семидесятника й горячого українського патріота, другі — визначного вченого світової слави, а всі, хто його знав, людину із чутким золотим серцем, яке зєднувало йому приятелів по цілому широкому світу, куди тільки не занесла його доля підчас його довгого, сімдесятьлітного, непосидючого життя.

Хведір Кондратович це доволі рідкий тип вченого громадянина, що від наймолодших літ до пізної старости жив житєм загалу й присвячував йому всі свої думки й сили, що не відмежував ся від громадянства своєю науковою специяльністю й не робив із науки тайни, а радо й завзято ширив її між як найширшим загалом, стараючись зацікавити всіх житєм і бутєм народу й усіми проблємами, які його займали. Без крихітки зарозумілости й не оглядаючись на славу, покійний Хведір Кондратович безінтересовно ширив своє велике знанє між своїми учнями й знайомими й тільки треба жалкувати, що так мало з того, до чого дійшов він у своїх студіях, полишило ся в формі писаних праць. А ще більше як широке знанє й основне зрозуміня свого предмету, антропольоґії й етнольоґії, впливав він на окруженя своїм невичерпаним ідеалізмом і запалом до студійованя, до праці, до поступу. Покійний Вовк не жалів себе й свого здоровля, коли цього вимагали інтереси науки або громади, й потрапив поставити в кут людей молодих і здорових. Хоч старий вже віком, покійний відмовляв собі літнього відпочинку й буквально товк ся по цілій Україні, збираючи етнольоґічні матеріяли, роблячи антропометричні поміри; фотоґрафуючи типи будівлі, збираючй предмети до ріжних музеїв (як напр. Наукового Товар. ім. Шевченка у Львові, Музею Олександра III. віденського Етноґрафічного Музею, парижського і т. д.)

Покійник мав незвичайно великий дар популярного викладу й потрапив навіть найтруднііщі, фахові теми представити так, що їх могли зрозуміти й люде без відповідного фахового підготовленя. Його виклади тішили ся тому великою фреквенцією й мали дійсний не проминаючий успіх. Загалом покійний Вовк любив давати поясненя й радо запускав ся в розмови, особливо з молодіжею, між якою шукав співробітників для своєї наукової специяльности, докладного розслідженя типу й культури українського народу. Довкола Вовка був завсіди гурт молодих адептів науки, які бачили в нім невичерпане джерело знаня. До молодіжи Вовка все тягнуло; його мрією було завсіди, особливо перед революцією 1905 р., здобути місце професора свого фаху й займати ся фаховим образованєм молоді в семинарах і підчас наукових екскурсій. Коли ж доля здійснила його мрії, він зараз узяв ся за це діло й окружив ся гуртом учнів, з якими думав систематично розслідити цілу територію України. Зокрема плянував Вовк заложенє окремого антропольоґічного інституту й був певний, що це вдасть ся йому згодом зробити на Україні. Смерть перепинила виконанє цього пляну, але що покійний не покидав його до останку, видно з завіщаня, яким він свої наукові матеріяли, збірки й книжки велів передати одному з київських наукових товариств, яке згодило ся заснувати Український Антропольоґічний Інститут або незалежну Антропольоґічну Лабараторію для широкого розповсюдженя вислідів антропольоґічних наук.

Хведір Кондратович Вовк родив ся в 1847 році в селі Крачківці Пирятинського повіту на Полтавщині. Початкову освіту одержав у ніжинській ґімназії, а вищу на природничому факультеті (виділі) одеського й київського університетів. Научною й громадянською працею небіщик зачав займати ся ще на шкільній лавці і з тих часів маємо кілька його специяльних наукових розвідок, оголошених у першому томі "Записок Южно-Западнаго Отдѣла Русскаго Географическаго Общества", якого був основателем і діяльним членом, побіч таких відомих учених як Антонович, Драгоманів, Житецький, О. Кистяківський, Михальчук, Русов, Рудниченко, Лисенко й иньші. (Далі буде.)

Др. Р. Л. Ґарнер.

ЧИ МАЛПИ ГОВОРЯТЬ?

(Продовжене.)

Фоноґраф показує, що культурніщий тип малпів має обширніщу голосову збірку і більше число згуковиразів, чистіще висловлених більше сталими прекметами, і, як видно, ясніщі змислово, ніж мають животини молодчих типів, Сі прекмети виразніщі у шимпанзів, ніж в котрих иньших животин нищих людиний.

Слідуючий факт з ряду важних є той, що звісні устні згуки малпів в сути є тими самими в нарисі і прекметах звуковиразу, як звісні згуки людської бесіди. Видаючи ся зних будуть підставні згуки глибокого "а", як в слові war-воар (війна); коротке "а", як в hat-гет (капелюх); довге "u", як в blue-блю (блакітне); коротке "u", як в hut-гот (хатина); коротке "о", як в cot-кот (хлів); припадково довге "о", як в move-мув (перепихати); і двоголосівка "eu" як в французькім peuniuo. Не кожна малпа видає усі сі згуки; але шимпанз висловлює; а є й иньші згуки ще більше невиразні.

Втой час як неможливим є передати на письмі більшість звірячих згуків, усі згуки зазначені тут надають ся до складаня з співзгуками елементами, чи то до вокалізації, як се технічно зветь ся; декотрі з тих згуків, як висловлені малпами, дійсно мають в собі зародкові співзгуки, от як початкові і щезаючі згуки півголосівок "w" і "y", разом з значними гортанками і губними. Сі криски сьвідчать про переходовий щабель в еволюції бесіди і підпирають запевненє, що згуковирази малпів наближені до згуковиразів людини, бож фізичний тип малпи є близькими до людського.

Слідуючою вказівкою є, що певні устнії згуки малпів розуміють ся малпами тогож самого рода, і їхній зміст досить означений, щоби викликати однострійність відповіди, яка справджує висновок, що ті особисті згуки мають зміст, відповідаючий потребам животини, так самісінько, як бесіда людини відповідає її потребам; що однакові згуки звичайно мають однаковий вплив на тих, хто їх чує, і що певні иньші згуки завсігди чинять иньший певний на них вплив.

Зауважте також, що згуки звичайно звернені до якоїсь особи або гурту, з виразною метою викликаня відповіди від запитаних, мають повторяти ся запитувачем доти, доки не одерже відповіди: а з того видно, що бесідник є сьвідомим змісту ним висловлених згуків, позаяк обсервації доводять, що малпи звичайно не видають тих згуків на самоті.

Акуратність з якою малпа реґулює гучність, тон і прекмети тона, показує, що вона ознайомлена з вартостею згуків бесіди як засобом комунікації; а сей факт припускає, що вона посідає істинкт і талан бесіди.

Було показано, що усі малпи пізнають і очевидячки розуміють устні згуки подібні до їхньої власної раси, наколи ті згуки імітовані (підроблені) фоноґрафом та иньшими механічними засобами. Сі факти показують, що згук у малпів є засобом передаваня гадки.

Збірка слів кожної раси животин важить ся їхніми дійсними, правдивими потребами. Вона складає ся з кількох поединчих згуків категорічного значіня, котрі не роблять ся здібними до вживаня при помочи запоміжних слів або сполученєм в реченя. Убогість скількости слів не зменьшує їхньої дійсности яко бесіди. Слово є найменьшою одиницею висловленя, однак се бесіда самісенько, як одна крапля води є також дійсна вода, як і повний цебер її.

Вся dat focus у висновку, що кожна малпа має дар бесіди, досить розвинений, щоб висловлювати ріжне бажаня, потребу або розумові чинощі так само як вона здібна зрозуміти їх.

Вірять, що сама людина розвинулась з малпячого прототипу. Чиж не може людська бесіда бути розвинена з тогож самого джерела? Отже коли (як мої досліди показують), згуки висловлені малпами виконують такі самі обовязки в малпячім житю, як людська бесіда у людськім, так чомуж би не звати се бесідою?

Як говорити до малпи.

Майже неможливо висловити звірячу бесіду, а навіть і людську, запомочею знаків, однак ми просили Др. Ґарнера порівняти близше з людськими згуками кілька слів з малпячої бесіди.

(Далі буде).

Др. Іван Куровець.

РАДИ ПРО ЗДОРОВЛЄ.

(Продовжене).

Людина, як всі иньші животини, має здібність **розроду.** В тій цілі у людини є до того окремі прилади.

У чоловіків є дві зелези, котрі звемо "яйцями", в котрих витворюєть ся мужеське сімя; у жінок є яєчник, зелез, що витворює яєчко.

Коли полові частини тіла дозрівають, ті зелези пучніють і тоді починаєть ся їхне природне ділане.

У чоловіка витворюєть ся в "яйцях" мужеське сімя. Воно збираєть ся на запас в сіменних міхурцях; підчас полової злуки сімя виходить з сіменних міхурців з мужеського тіла. Сіменна комірка така дрібна, що її мож оглядати лише через побільшаючі шкла; вона, як і усі комірки, складаєть ся з первища (плязма, творча матерія) і має до того нитковатий випуск наче хвостик, який має здібність безнастанно рухати ся і в сей спосіб посувати сіменну комірку наперед. У жінок витворюєть ся в яєчнику яєчко, мікроскопійно дрібне. Достигнувши воно дістаєть ся з яєчника до дальших полових приладів, де підчас полової сполуки через зіткнене з мужеським сімєм наступає запліднене, а то в сей спосіб, що мужеська сіменна комірка, посувана наперед своїм хвостиком, пробиває плід болоночки, що покриває яєчко. Підчас полової злуки виприскує з сімени чоловіка велике число сіменних комірок, але до заплідненя яєчка потрібна лише одна. Через запліднене повстає розвиток нової людини. Через злуку двох дрібновидимих комірок переходять всі добрі і лихі прикмети тіла і душі, як здібнощі, сила індівідуальности, фізчне здоровлє, здібнощі до ріжних хоріб дітей.

Що таке здоровлє, хороба і смерть?

Людина здорова, коли усі частини її тіла, усі її прилади в поярдку, поки всі житєві чинності в повнім русі без стриму і болів, а так само мозок і нерви. Поки житєвий чин в усіх комірках, себто, будова, віднова, розпад і видалюванє розпадових частин з поодиноких комірок цілого тіла йде в ладі і без стриму. Знаємо з досьвіду, що як заболить хочби незначний прилад нашого тіла, так вже згода і порядок в цілім устрою похитаєть ся. Як людина здорова, вона радо і легко без болю працює, не мучить ся, а при захорованю хочби одного з приладів робота йде линяво, поволі, мучить; болить ціле тіло. Як людина здорова, хоч і вбога, вона щаслива. Найбідніща людина, здорова розумом та тілом, є більший пан, як великий багатирь каліка або хорий.

Вартість здоровля може оцінити той, що перебув сам тяжку хоробу, — а звичайно в житю цінимо здоровлє тоді, як його згубимо.

Наколи в устрою людського тіла один з житєвих приладів схитнеть ся, не сповняє своїх чиннощів, як слід, приміром, заболить голова або живіт, кишки не добре травлять, так зараз послідує забуренє в цілім тілі; горінє себто, перепалюванє тіла стає невистарчаючим, розпад і видалюванє всіх недогарків і нечистоти з тіла спинюєть ся, рух цілої машини не йде як треба, — наступає **захорованє** людини; — в міру важности житєвого приладу і сили забуреня, хвилеве недомаганє, легка або тяжка недуга.

Наколи в устрою цілого тіла накопичить ся від непорядку забагато нечисти, розпадових частин, так що устрій їх з себе не в силі видалити, а віднова хорого тіла слабне, тоді приходить вичерпанє усіх животних сил, і нарешті спиняєть ся ціла машина, — наступає смерть.

На здоровлє людини, хочби усі обставини житя були упорядковані, гарні, мають великий вплив її літа, чи людина молода, чи стара, її пол і натура (темперамент) і її особисті прикмети, котрі вона їх удідичила по батьках, її звичаї і прикмета до якої вона належить.

Здоровлє людей і нахил до хороби в ріжні літа є ріжний; — инакше є з нашим здоровлєм, як ми молоді, ще дітьми, а инакше в дорослім віці, а инакше в старощах. Вік людей, що до здоровля, треба ділити на три періоди. Перша пора від роду до 7 літ, тоді людина захоровує легко, — від 7 до 60 років се друга пора, тоді вона найдужча, а по 60 роках зачинають ся старощі, людина слабшає, має малу житєву відпорність проти всіляких хоріб, легко захоровує, часто хорує. Старощі се вже хороба.

(Далі буде).